

del bracet d'una recuperació implícita d'aquest patrimoni oral i és una mostra de la riquesa i variabilitat de la cançó en les seves diverses formes populars. Cal felicitar el coordinador, Quirze Grifell, i, per extensió, el Grup de Viver, per la nova embranzida que la col·lecció «Escriptors del Berguedà» rep amb aquest volum, i desitjar que ben aviat es pugui completar aquesta iniciativa que ha de conformar una panoràmica ben completa de la literatura del Berguedà.

BIBLIOGRAFIA

- RIQUER (ed.) (1996): Martí de Riquer, *Les poesies del trobador Guillem de Berguedà*, Barcelona: Quaderns Crema.
- UTHER (2004): Hans-Jörg Uther, *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*, Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia; «Folklore Fellows' Communications» 284, 285, 286.

Llegenda i mite

ALBERT VENTURA PEDROL
 Universitat Rovira i Virgili
 albert.ventura@urv.cat

- SUNYER & VENY-MESQUIDA (2021): Magí Sunyer Molné i Joan Ramon Veny-Mesquida (eds.), *Llegenda i mite*, Kessel: Reichenberger; «Estudis catalans» 10.

El volum *Llegenda i mite* aplega dotze textos d'autors de trajectòries i experiències investigadores divergents, però amb la mirada ubicada sobre un camp de treball particular: el paper de la llegenda i el mite des de l'òptica de l'evolució dels significats d'aquests termes i del rol etnopoètic que tenen en la societat d'avui. Continua amb la investigació sobre la llegenda que va confluïr en la publicació de *La llegenda* (2019).

Pere Ballart, amb «Del relat absolut al simulacre social: dues lectures teòriques del mite» (p. 5-20), duu a terme un assaig que abasta els teòrics de la literatura, però també els autors. Ballart, a l'entorn de la poètica d'autors com Jaime Gil de Biedma, Cesare Pavese o Gabriel Ferrater, sosté que «la mitificació és l'últim mecanisme social per protegir la memòria, i amb ella la moral, d'allò que haurà marcat [...] la identitat de tot aquell grup» (p. 6). D'aquesta forma, se'ns fa evident que la relació entre propostes literàries com les dels poetes que hem anomenat anteriorment esdevenen diàfanament deutores del record, de la memòria,

del moment «auroral» (p. 8). De fet, Ballart tanca el seu assaig amb el focus sobre teòrics com Northrop Frye i Roland Barthes; però aquesta aproximació pròpia de la teoria literària es conclou amb la influència de l'autor d'*El grau zero de l'escriptura* (1953), que va tractar el mite com un element més en la seva construcció teòrica, i el seu recull d'assajos *Mitologies* (1957).

Caterina Valriu posa llum a «Les llegendes demòniques: confluències de realitat i fantasia» (p. 21-38), en què les bases etnopoètiques sobre el concepte *dimoni* ja són ambigües o, si més no, no unívokes. L'etimologia del terme fa referència a un ésser a mig camí entre el que és humà i el que és mitològic. I, de fet, Valriu es remunta als estudis d'ORIOL & PUJOL (1985), que fan evident la multiplicitat de concepcions d'aquests ésser mítics des de fa anys en el folklore català. Així, l'auto-ra enllaça *dimoni* amb la volguda dualitat *Déu* versus *Diable*, però assenyala que aquest dualisme és ben present al corpus català i, en darrer terme, categoritza altres entitats com són els éssers custodis o les ànimes en pena (p. 31, 33).

En un vessant dramàtic i medieval, Francesc Massip signa «Entre Ekidu i Tarzan: el llegendari home salvatge en la teatralitat medieval» (p. 39-56), en què sosté que el salvatge és una creació europea, precisament perquè ajuda a conformar la imatge d'home civilitzat, l'antítesi del qual serà present a la iconografia com un ésser pelut, assilvestrat i animalitzat. Però aquests éssers brutals, agressius i violents, i que són l'altra cara de la moneda de la imatge cavalleresca de l'amor cortès, tenen una estreta correlació amb el bestiari popular dels Països Catalans —la Cuca o la Vibra, per indicar-ne dos exemples, són presents a Tarragona i a València (p. 42-43).

En part amb un enfocament similar, Arantxa Llàcer s'endinsa en el terreny historiogràfic del Renaixement amb «Els gegants de la historiografia: mites i llegendes a l'obra de Pere Antoni Beuter, Lluís Ponç d'Icard, Joan Binimelis i Antoni Viladamor» (p. 57-73). En aquesta aportació s'hi constata que el mite i la construcció nacional van de bracet, però també s'hi entronquen la construcció de l'estat i la legitimitat de la corona. D'aquesta manera, es parteix de tres referents que construeixen una historiografia local —València, Tarragona, Palma—, però que alhora disposa de components fantasiosos (p. 58). S'arriba a escriure història, fins i tot, per ordre dels jurats de la ciutat i gràcies a aquest estudi, es comprova com els tres historiadors es copien els uns als altres. Aquesta *història*, combinada amb un llegat religiós, fa possible de saber que després del Diluvi es fundin diverses ciutats dels Països Catalans com Tarragona, per acció de Túbal. Tot això, al servei de crear una imatge clara: els territoris de la corona són els millors, amb la millor població i els millors cristians (p. 73).

Aquesta estratègia legitimadora d'un territori i d'un poder no fou exclusiu d'èpoques llunyanes, tal com Jordina Gort Oliver posa de manifest a «Poblet: llegendes, història i mite entre els escriptors de la Renaixença» (p. 75-96). La Renaixença busca símbols d'un passat gloriós de la nació i per això Santes Creus, Poblet, Montserrat o Sant Joan de les Abadesses esdevenen epicentre de llegendes i mite. Però aquest cenobi —com serien el Vaticà o Saint Michel— té la particu-

laritat de ser el panteó de la corona i, per tant, el seu pes i legitimitat depassen altres indrets. Autors com Balaguer, Bofarull i Piferrer recolliren aquest llegendari, i escriptors com Guimerà, fins i tot, l'establiren en peces com «Poblet» (p. 84).

Magí Sunyer Molné s'endinsa en la matèria amb un capítol prolix de continguts ben entrellaçats: «La llegenda en el Modernisme català» (p. 97-111). Aquest moviment artístic reprèn i recarrega el mite romàntic, tot i que el simbolisme —després de l'influx de Maeterlink— l'extremarà i el durà a un altre pla. L'autor també té a bé de recordar que els rols de Nietzsche, Wagner i d'Annunzio van adobar la consecució lògica d'uns mites d'arrel grecoromana, del desenvolupament de la recerca de les arrels en el Romanticisme i per acabar al Modernisme, en què ja hi pesen l'orientalisme, la natura i l'exotisme d'una aura mítica. Caldrà sumar-hi els interessos pels universos mítics i religiosos xinesos, japonesos i musulmans, amb una gran riquesa referencial en l'art (p. 100). Com a mostra d'aquesta riquíssima tradició, Sunyer esmenta autors com Guimerà, Verdaguer —en el cas de *Canigó*— i Víctor Català, que elaboren literatura de primer ordre.

En el torn de Carme Gregori, llegenda i mite es relliguen a «Hipertextualitats d'exili: les llegendes mexicanes de J. Roure-Torent» (p. 113-126). En aquesta interessant aportació, Gregori parteix del concepte genetià d'*hipertext*, segons el qual els textos donen lloc a derivades «un text B o un hipertext deriva d'un text anterior». I és que l'exili català a Mèxic, bressol de múltiples cultures, ètnies i llengües —amb les corresponents cosmogonies i universos religiosos— n'és deutor, clarament, des de l'establiment de les colònies d'expatriats a partir de 1939. L'autora, que cita exemples a bastament coneguts —i variats per moltíssims motius, com el país d'acollida—, anomena Calders, Riera Llorca i el seu *Tots tres surten per l'Ozama*, o *Les elegies de Bierville* de Carles Riba. Però a partir d'això, s'endinsa en obres com *Abans de l'alba*, de Lluís Ferran de Pol, que pren el llegendari *Popol Vuh* maia. Però el que més hi pesa és Josep Roure-Torent amb *L'alè de la sirena i altres contes* (1956), recull pòstum preparat per Calders, Bartra i amb prefaci de Tísner que s'endinsa en l'univers indígena. Un dels blocs d'aquest llibre recopilatori, «Resplendors llunyanes», conté tretze narracions, vuit de les quals tenen al títol la vinculació manifesta de la cultura que els inspirà, des dels maies, passant pels zapotèques, asteques o totonaques, entre altres.

Després de l'exili, segueixen dues aportacions amb òptiques similars: Montserrat Palau, a «De Clitemnestra a Clito Mestres de Montserrat Roig, relectura en clau de gènere» (p. 127-143), aborda la transformació del mite grec en matèria primera —i de fonament— per a la novel·la de Roig. Però per a l'escriptora, aquesta referència clàssica no és exclusiva d'una sola obra, sinó que és un tema recurrent al llarg del seu corpus. En una línia molt semblant, Marta Gort actua en dos vessants amb «Galatea no és de pedra: el mite de Pigmalión a *Frankenstein* i a *La salvatge*» (p. 145-161). En aquestes obres de Mary Shelley i d'Isabel-Clara Simó, respectivament, s'hi demostra la pervivència dels mites clàssics en obres contemporànies perquè, en bona part, són mal·leables de mena i poden viure entre nosaltres.

Jordi Martí Font, d'acord amb el seu àmbit d'estudi, se centra en un dels mites polítics contemporanis més influents, principalment associat als moviments ideològics de l'esquerra i de l'anarcosindicalisme, amb «El combat per la memòria al voltant de la construcció del mite de Puig Antich» (p. 163-176). Martí Font duu a terme una biseció de la figura del militant del MIL —entre altres organitzacions—, en què l'autor exposa com es construeix el mite de Puig Antich i com es contraposa a la figura històrica. Sobre aquesta creació mítica, Martí Font sosté com s'obvien i s'eliminen diversos aspectes de Puig Antich, incòmodes per al poder establert, que són en bona part responsables de la creació del mite. I, malgrat aquesta elaboració, els estudis històrics inclouen aquests altres aspectes en tant que figura històrica i no mítica.

El volum es clou amb Emili Samper, «Les llegendes contemporànies: mites moderns? La vigència del folklore en temps de crisi» (p. 177-195). En aquest darrer apartat, Samper tracta sobre la vigència d'un element viu, la llegenda contemporània que, com a element viu, presenta diverses cares i transfiguracions que, de fet, «no es crea ni es destrueix, sinó que només es transforma». Un exemple clar sobre la transformació i adaptació de la llegenda pot ser que, davant de l'aparició d'una pandèmia mundial —SARS-CoV-2—, acull noves necessitats. Com afirma Samper, «les llegendes i els rumors apareixen sempre en moments de canvi» (p. 184) i de la demanda que, com a societat, tenim de saber.

Aquest volum, que d'entrada pot tenir un cert aspecte miscel·lani, es confegeix a l'entorn del fil míticollegendari. Un eix que el cus transversalment, atès que totes dues qüestions tenen manifestacions molt diverses i, en ocasions, fins i tot dispars, amb la qual cosa la riquesa temàtica, les aproximacions i els camps en què el mite i la llegenda tenen lloc tenen un abast molt més gran del que d'antuvi es podria suposar.

Gabriel Alomar (1873-1941)

ANTONI ISARCH

Universitat de Barcelona

aisarch@ub.edu

PONS & ROSSELLÓ (2021): Damià Pons i Pere Rosselló Bover (coords.), *Gabriel Alomar (1873-1941). L'intel·lectual, el periodista i el polític*, Palma: Lleonard Muntaner; «L'Arjau» 81.

El present volum aplega les intervencions que van tenir lloc a la UIB el novembre de 2019 amb motiu de les Jornades d'Estudi Gabriel Alomar, dedicades a glossar la trajectòria vital i professional de l'il·lustre mallorquí. Per als coordinadors, Da-